

Metoderapport SKUP 2005

Grådigerer i veldedighetsham

1. Navn på journalist(ene) som har gjort jobben.

Camilla Birkeland

2. Tittel på arbeidet, prosjektet.

Grådigerer i veldedighetsham

3. Hvor og når det er publisert.

Arbeidet er publisert i form av totalt 27 artikler i Kapital i perioden desember 2004 til januar 2006, og er ennå ikke avsluttet.

4. Redaksjon og redaksjonsadresse, samt tlf.nr.

Kapital
Postboks 444 Vinderen
0319 Oslo
Tlf: 23 29 65 50

5. Journalistens (eller kontaktpersons) adresse og telefonnummer.

Camilla Birkeland
c/o Kapital
Postboks 444 Vinderen
0319 Oslo

Direktetelefon: 23 29 65 89
Mobil: 41 51 07 59

6. Redegjørelse for arbeidet;

a) Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Denne serien har en liten forhistorie. Tilbake i 2002 skrev jeg artikler som avslørte hvordan den såkalte Omsorg Stiftelsen samlet inn penger til syke barn og beholdt brorparten av pengene selv.

Denne saken hadde jeg i bakhodet da det høsten 2004 kom inn tips om organisasjoner som later som om de er veldedige og ringer rundt og samler inn penger. I realiteten skulle de spise opp så å si hele kaken selv.

Erfaringene fra 2002 tilsa at tipsene var troverdige og verdt litt innsats.

b) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

Første punkt var å undersøke hvor veldedig dette egentlig var. Handlet det virkelig om veldedighet, eller stemte det at virksomheten i all hovedsak bare gjorde innsamlerne selv fete?

Dermed gjaldt det dels å finne ut av pengestrømmen i disse selskapene, dels å finne ut hvordan de var organisert. Bare slik ville det være mulig å finne ut hva som skjedde med de innsamlede midlene. Dessuten var det jo nødvendig å ta kontakt med aktørene for både å spørre direkte og å konfrontere dem med konkrete informasjonsbiter jeg hadde kommet over.

De første undersøkelsene bekreftet tipsernes påstander, hvilket i sin tur gav tips om andre, lignende virksomheter. Dermed dannet det seg etter hvert et mønster som på sett og vis kan oppsummere en hel liten næring i dagens velstands- og samvittighets-Norge. Oppskriften på å nyte godt av folks giverglede er enkel:

Opprett et callsenter og/eller hyr inn en rekke telefonselgere og start en innsamlingsaksjon for fattige eller syke folk - aller helst barn. Det setter følelsene i sving hos de fleste.

At brorparten av pengene i virkeligheten går til innsamlers administrasjon og utbytte, spiller knapt noen rolle.

c) Ble problemstillingen endret underveis? I så fall, hvorfor og hvordan?

Det opprinnelige fokuset forsvant aldri. Hele veien var det nødvendig å avdekke hvordan de ulike innsamlerne egentlig opererte.

Men problemstillingen vokste. Ambisjonene også. Ganske tidlig begynte jeg å lete systematisk etter organisasjoner som kunne synes å operere på denne måten, ikke bare lene meg på innkommende tips.

Dessuten begynte det å bli nødvendig å finne ut av omfanget: Hvor mange er det som opererer på denne måten og profiterer på nødhjelp? Spredte eksempler er nå én ting. Hvor utbredt var egentlig dette?

Da det etter hvert viste seg å være en svært så omfattende virksomhet, vokste neste spørsmål frem ganske så naturlig: Hvordan er dette mulig? Er det ingen regler på området?

Og en ytterligere problemstilling: Hvordan har myndighetene forholdt seg til dette i praktisk handling? Det skulle vise seg at så vel Forsvaret som skatteetaten har vært med på å legitimere en rekke mer diskutabile virksomheter.

Til syvende og sist ble bildet så tydelig, avslørende og nedslående at Kapital ikke har nølt med å bruke følgende oppsummering overfor så vel våre lesere som en rekke veldedige organisasjoner som har fattet interesse. Den gir også et innblikk i problemstillingene jeg har gått løs på:

”I en lang serie artikler har Kapital avslørt hvilket paradisi Norge er for grådigerer i veldedighetsham. En rekke personer og selskaper i Norge er blitt fete på veldedig pengeinnsamling. Felles for mange av dem er at telefonselgere ringer rundt til enker og faderløse og spiller på hvor snille de er mot syke barn, selv om realiteten er at det er de syke barna som brødfør telefonselgerne. Flere gode formål vet faktisk ikke engang at de blir brukt som godt innsamlingsformål.

Et lovlig ran? Det kan se slik ut. Pr. i dag er det ingen lovregulering for profesjonell pengeinnsamling i Norge. Hvem som helst kan starte en innsamling, og det er ingen krav til hvor mye som skal gå til formålet. I prinsippet er det kun bedragerireglene som bremser for at hvem som helst kan starte et selskap og samle inn til hva som helst for så å stikke av med brorparten av midlene selv.

Hverken politi eller påtalemyndigheter ser ut til å bry seg. Et av problemene for politiet i slike saker er nok uansett å bevise at de gjorde dette for å melke folks medlidenhet, ikke bare slumpet til å gjøre en dårlig jobb. Rene innsamlingsaksjoner faller også utenfor Forbrukerombudets myndighet - bare når veldedige organisasjoner selger ting kan ombudet bruke loven det er satt til å forvalte. Selv Innsamlingskontrollen har godkjent organisasjoner med innsamlere som beriker seg på å ta inntil 80 prosent av nødhjelpen de samler inn.

I Sverige, som vi ellers liker å sammenligne oss med, er reglene mye strengere. Hos søta bror kan maks 25 prosent forsvinne i kostnader. Alle seriøse innsamlere i Sverige har et kontonummer som begynner på 90. For å få en slik konto må organisasjonen være registrert i en innsamlingskontroll, som krever at 75 prosent av midlene skal gå til formålet. Det vet befolkningen, og de donerer bare penger på 90-konto. FIOs søsterorganisasjon i Sverige, FRIL, har innført en offentlig gapestokk i form av en svarteliste over innsamlere som herjer i det svenske markedet uten en slik konto.

I fjor høst meldte den forrige regjeringen at den ikke fant noen grunn til å foreslå obligatorisk registrering av innsamlinger av en viss størrelse, ei heller sette krav til hvor stor andel som skal gå til formålet. De mente blant annet at innsamlerne har en "egeninteresse i å opptre etisk".

Kapital har påvist at den egeninteressen i så fall må være koblet med en imponerende inkompetanse. Påfallende mange i bransjen er faktisk enige i at bransjen har mange useriøse aktører, men det gjelder vel å merke alle andre enn dem selv.

Innsamlingskontrollen har reagert på Kapitals avsløringer og er nå i ferd med å utarbeidet forslag til nye regler på området. De vil foreslå en grense for hvor mye av de innsamlede midlene som kan forsvinne i kostnader.”

d) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problem underveis mv.

Dette arbeidet handlet om møysommelighet, tålmodighet og nøyaktighet, samt konfrontasjon og standhaftighet – samt ikke minst det gode, gamle intervjuet i ny

tapning. Både givende og kondisjonskrevende har det vært. Jeg vil oppsummere de metodiske bærebjelkene som følger:

* Databasesøk. Ved å søke i flere ulike registre og på internett (Brønnøysund, Bizweb osv) lette jeg meg frem til mange forskjellige såkalte veldedige organisasjoner. Søkte opp navn som barn, nødhjelp osv. – navn som fenger – og fikk treff. Jeg søkte videre på adressene, for å sjekke om organisasjonen også var registrert på et callsenter.

Et ytterligere poeng med disse databasesøkene var å kartlegge nettverk. Kanskje var det samme person som stod bak både callsenteret og den ”veldedige” organisasjonen, kan hende var det noen som tidligere hadde operert lignende virksomheter. For, joda, her viste seg å være en god del gjengangere.

* Regnskaper. I hvert enkelt tilfelle var det nødvendig å saumfare eventuelle regnskaper, for å se om pengene gikk til formålet. Kombinasjonen av regnskaper og databasesøk klargjorde hvordan bruken av callsentere bidrar til å skjule hvor mye (lite) som egentlig går til formålet.

En stor del av de innsamlede midlene er jo allerede høvlet bort når penger – eventuelt – overføres til den organisasjonen som i sin tur skal overføre penger til det endelige formålet. Realiteten i dette er at eventuelle endelige overførslar blir en uhyre liten del av de opprinnelig innsamlede midlene.

Regnskapene gav forøvrig et interessant faktagrunnlag for intervjuer med ulike personer i disse virksomhetene. Den er bedre skodd som allerede har lest en annen versjon på papir.

Et problem var at mange har valgt å registrere organisasjonen som forening/lag/innretning eventuelt DA eller BA i Brønnøysund. Da unngår de å offentliggjøre regnskaper og røpe hvor lite penger som faktisk tilfaller formålet. (Både stiftelser og aksjeselskaper er regnskapspliktige). Regnskapene var heller ikke alltid fyldestgjørende, og mange nektet å opplyse om hvor mye som går til formålet.

* Formålssjekk. Nå var det vel ikke like gode grunner til å ta alle opplysninger fra innsamlerne for god fisk. Så jeg sjekket med de påståtte formålene, enten jeg nå fikk tall for overførte midler eller ei, hvor mye som faktisk var kommet frem. Eller om de hadde hatt kontakt overhodet.

I flere tilfeller var nemlig de angivelige mottagerne enten ukjent med innsamlerne eller direkte fiendtlig innstilt – fordi de hadde opplevd å bli misbrukt av de samme innsamlerne. Ofte var navnelikhet basis for denne fiendtligheten, og likheten var gjerne så slående at det neppe kan ha vært tilfeldig.

* Konfrontasjonsintervjuer. Om mye av tiden har gått med til forberedende regnskapsgranskning, databasesøk osv., har en desto større del av spalteplassen gått med til intervjuer av de påstått veldedige innsamlerne. Jeg har brukt mye tid på å forberede

meg til disse intervjuene, men synes til gjengjeld de har vært nesten mer fruktbare enn jeg kunne ha håpet på.

Jeg tør påstå at disse intervjuene i mange tilfeller har vist for leserne inkonsistenser, falske påstander, overfladiske begrunnelser, hvite og svarte løgner – og overraskende mye annet av avslørende karakter.

Rent journalistisk har dette vært en enormt tilfredsstillende erfaring: at det går an å bringe frem i lyset så mye forsøksvis skjult informasjon gjennom den gode, gamle prosessen med spørsmål og svar!

Djevelen ligger i detaljene, heter det, og jeg skal innrømme at jeg mange ganger har tapet disse samtalene. Uten denne presise gjengivelsen ville det ikke alltid vært så lett å gripe fatt i de detaljene som nettopp kan avsløre inkonsistenser og løgn. Dessuten er det mye lettere å formulere de kritiske oppfølgingsspørsmålene når man ikke må konsentrere seg om notatene.

Selv har jeg ofte vært overrasket over sluttresultatet: Pussig at så mange presumptivt drevne folk lar seg avkle så lett. Det forteller vel i hovedsak én ting: Denne bransjen – for det er ingen tvil om at den fortjener betegnelsen ”bransje” – har ikke vært vant til noe kritisk søkelys.

* Mer generelle undersøkelser. Mest slående i så måte er følgende svært hyppig forekommende vri: Mange i bransjen innrømmet under hånden – eller også åpent – at den rommet mange useriøse aktører. Det gjaldt selvsagt ikke dem selv...

7. Hvor mye arbeidstid og eventuell fritid er brukt på prosjektet?

Det er vrient å måle tidsbruk på et prosjekt når man gjør andre ting innimellom, spesielt når det gjøres med begeistring. Noe løselig vil jeg imidlertid anslå at det har gått med til sammen et halvt årsverk.

9. Sted og dato, samt din underskrift.

Oslo, 18.01.06

Camilla Birkeland